

МОДЕРНІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ДОСВІД МИНУЛОГО ТА УРОКИ ДЛЯ СУЧАСНОСТІ

Столяренко Ок. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця, Україна*

Столяренко Ол. В.

*доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки і освітнього менеджменту
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

Трансформація вищої освіти в Україні на сучасному етапі відбувається в умовах безпрецедентних викликів: глобалізації, цифровізації, євроінтеграційних процесів та необхідності функціонування в умовах воєнного стану. Пошук ефективних моделей розвитку вищої школи вимагає не лише впровадження інновацій, а й глибокого рефлексивного аналізу попередніх етапів модернізації. Проблема полягає у необхідності подолання розриву між успадкованими радянськими структурами та вимогами єдиного Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), що актуалізує звернення до історичного досвіду для уникнення помилок минулого.

Питання реформування вищої освіти в Україні є предметом прискіпливої уваги науковців. Зокрема, В. Кремень [2] та О. Столяренко [8] розглядають філософські аспекти модернізації освіти в контексті людиноцентризму. Проблеми інтеграції українських університетів у світовий освітній простір досліджували С. Калашнікова [4] та В. Луговий [5], наголошуючи на важливості забезпечення якості освіти. Питання історичної ретроспективи розвитку педагогічної думки та інституційних змін висвітлені у працях І. Драч [3] та О. Спіріна [7].

Модернізацію вищої освіти України можна умовно поділити на три ключові періоди:

– ПостSearch-трансформаційний (1991–2005): становлення національної системи, відхід від ідеологізації, поява приватного сектору.

– Болонський етап (2005–2014): впровадження кредитно-модульної системи, розробка стандартів, спроби автономізації.

– Сучасний (з 2014 року – дотепер): прийняття Закону «Про вищу освіту», створення НАЗЯВО, діджиталізація та адаптація до кризових умов.

PostSearch-трансформаційний період, став етапом фундаментального переходу від радянської командно-адміністративної моделі до формування національної системи вищої освіти ринкового типу. Основним змістом цього процесу була глибока демонополізація освітньої сфери, що проявилася у появі приватного сектору та виникненні реальної конкуренції між закладами за інтелектуальні та фінансові ресурси. У цей час відбулася докорінна структурна перебудова, яка ознаменувалася відходом від лінійної підготовки спеціаліста та впровадженням ступеневої системи навчання з першими спробами розмежування бакалаврату та магістратури.

Водночас відбувалася радикальна зміна ідеологічного наповнення освітнього процесу, яка полягала в остаточній деідеологізації навчальних планів, виведенні застарілих суспільно-політичних дисциплін та формуванні україноцентричного змісту гуманітарної підготовки. Держава зосередила зусилля на створенні перших інституційних інструментів контролю якості, запровадивши процедури ліцензування та акредитації, що дозволило впорядкувати освітню мережу, яка на той час хаотично розширювалася. Це був період накопичення первинного досвіду автономії, коли університети отримали право самостійно визначати частину змісту навчання та розвивати власні платні послуги для жививання в складних економічних умовах [14].

Аналіз Болонського етапу модернізації вищої освіти в Україні, що розпочався з офіційного підписання декларації у 2005 році, дає підстави стверджувати, що стратегія реформування часто базувалася на презумпції переваги зовнішніх атрибутів над внутрішніми змістовними трансформаціями. Пряме та подекуди безкритичне копіювання західноєвропейських освітніх лекал без належної адаптації до специфіки національного соціокультурного та академічного контексту призвело до виникнення феномену «імітаційної модернізації». Це явище характеризується створенням фасаду оновленої системи, за яким продовжували функціонувати застарілі радянські управлінські та дидактичні механізми, що лише набули нової термінологічної оболонки, але не змінили своєї суті [1].

Яскравим прикладом такої формалізації стало масове запровадження 100-бальної шкали оцінювання та кредитно-модульної системи організації навчального процесу. У багатьох випадках цей перехід відбувався чисто механічно: викладачі були змушені штучно

підлаштовувати традиційні методи контролю під нові цифрові показники, що часто перетворювалося на надмірне бюрократичне навантаження та ведення подвійної документації. Попри зміну арифметичного підходу до оцінювання, глибинна суть взаємовідносин у системі «викладач-студент» залишалася переважно авторитарною, де студент продовжував відігравати роль пасивного об'єкта навчання, а не рівноправного суб'єкта освітнього процесу, як того вимагають принципи людиноцентризму та студентоцентрованого навчання [8]; [9]; [10].

Сучасний етап модернізації вищої освіти України, що розпочався у 2014 році, визначається переходом від формальної участі в міжнародних процесах до глибинної ціннісної та інституційної трансформації. Цей період розпочався з прийняття засадничого Закону «Про вищу освіту», який закріпив принципи університетської автономії та заклав фундамент для створення нової системи забезпечення якості [6]. Ключовою особливістю етапу стало формування незалежних інституцій, зокрема Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), що дозволило відійти від радянської моделі державного контролю в бік європейських стандартів акредитації, орієнтованих на розвиток, а не на покарання.

Важливою рисою сучасності стала масштабна діджиталізація освітнього простору, яка набула вимушеного, але стрімкого прискорення через пандемію COVID-19 та повномасштабну війну. Сучасна модернізація акцентує увагу на цифровій трансформації. Використання LMS (зокрема Moodle), VR-технологій та штучного інтелекту стає не просто допоміжним засобом, а фундаментом стійкості освіти. Вища школа України продемонструвала високий рівень адаптивності, інтегрувавши цифрові платформи, системи дистанційного навчання та віртуальні лабораторії в щоденну практику. Проте цифровізація на цьому етапі розглядається не лише як технічне рішення, а як інструмент забезпечення безперервності освіти та інклюзивності, що дозволяє зберігати зв'язок з учасниками освітнього процесу незалежно від їхнього географічного розташування [11].

Особливого значення набула інтеграція в Європейський дослідницький простір, що проявляється у збільшенні масштабів академічної мобільності та активній участі українських університетів у програмах на кшталт Erasmus+ та Horizon Europe. Водночас виклики воєнного стану змусили систему вищої освіти переглянути пріоритети: на перший план вийшли питання академічної доброчесності, безпеки освітнього середовища, психологічної підтримки студентів та викладачів, а також необхідність підготовки фахівців для майбутньої відбудови країни [12].

Отже, проведений аналіз дозволяє сформулювати такі уроки для сучасності:

– Урок системності: модернізація не може бути точковою; зміни в системі оцінювання мають супроводжуватися змінами в управлінні та фінансуванні.

– Урок автентичності: адаптація європейського досвіду має відбуватися з урахуванням національних академічних традицій та економічних реалій.

– Урок суб'єктності: викладач і студент мають бути активними учасниками реформ, а не об'єктами експериментів.

– Урок адаптивності: в умовах війни та цифровізації головною цінністю стає гнучкість освітніх траєкторій та здатність системи до швидкого відновлення.

Література:

1. Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: аналітичні матеріали : у 2 ч. Київ: Прінтеко, 2020. 317 с. Режим доступу: https://ihed.org.ua/wpcontent/uploads/2021/03/Analiz_ocinki_VO_v_umova_h_internac_ch1-2_analit_IV (дата звернення 02.04.2026).

2. Вища освіта України в контексті цивілізаційних змін : навч. посіб. Київ : Знання України, 2020. 230 с.

3. Драч І. Теоретичні і методичні засади управління підготовкою фахівців з педагогіки вищої школи на основі компетентнісного підходу в межах європейської кредитно-трансферної системи організації навчального процесу : моногр. К.: Альфа-Реклама, 2014.

4. Калашнікова С. Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства : монографія. К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 380 с.

5. Луговий В. Шлях до національного лідерства: осмислення 25-річного становлення Інституту вищої освіти НАПН України. Філософія освіти. *Philosophy of Education*, 30 (1), 2024. С. 20–36.

6. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 02.04.2026).

7. Спірін О. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів інформатики за кредитно-модульною системою : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 300 с.

8. Столяренко О. Ціннісне ставлення до людини в загальній стратегії виховання особистості. Виховання зростаючої особистості: ціннісний вимір : колективна монографія. Умань : Візаві. 2019. С. 75–92.

9. Столяренко Ок., Столяренко Ол., Московчук О. Студентоцентроване навчання в умовах особистісно орієнтованого підходу. Наукові записки *Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія.* 2022. Випуск 71. С. 29–37. DOI: <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2022-71-29-36>.

10. Столяренко Ол., Столяренко Ок. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти і виклики нашого часу. *Нові горизонти освіти: досвід, реалії та перспективи* : збірник матеріалів I Всеукраїнських педагогічних читань за міжнародної участі пам'яті професорки Євгенії Коваленко. Ніжин : НДУ імені М. Гоголя. 2025. С. 105–108.

11. Столяренко Ол., Столяренко Ок. Формування інформаційної культури фахівців – важлива умова інноваційного розвитку освіти. *Інноваційні технології XXI століття* : зб. наук. пр. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2024. Вип. 9. С. 54–63.

12. Столяренко Ок., Столяренко Ол. Міжнародна комунікація в науці: вплив багатомовності на обмін знаннями. *X Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Виклики сучасної науки: міждисциплінарний погляд через призму іноземних мов»* : 29 листопада 2024 р. : збірник матеріалів конференції. Одеський нац. університет імені І. І. Мечникова. Одеса, 2024. С. 112–116.

13. Stoliarenko O., Stoliarenko O., Prokopchuk V., Zhuravlova L., Demchenko I., Martynets L., Yakovliv V. Fostering a Values-Based Attitude towards a Person in Secondary Schools in the Post-Soviet Space. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(3), 2021. 166–188. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/13.3/446>